

UN TRATAT NECUNOSCUȚ AL LUI GABRIEL IVUL

Realitatea cultural-religioasă din secolul XVII în regiunea districtelor românești din Banat, dar mai cu seamă în centrul de la Lugoj și în „civitas regiae Karansebes“¹, se manifestă în două modalități de expresie: una slavonă și cealaltă latină.

În evoluția ei istorică entitatea românească de aici se orientează după una din cele două posibilități. Marea majoritate, aparținând ortodoxismului, își confirmă în secolul XVII-lea pe deplin individualitatea prin inițiativa episcopului Partenie (1626—1670) de a constitui o școală superioară celei mănăstirești existente la Caransebeș², iar cealaltă parte, convertită la calvinism sau iezuitism, a adus ulterior contribuții importante prin reprezentanții săi la propagarea acestor două curente religioase. Fără îndoială că după G. Buitul, un personaj deosebit de important în cadrul Contrareformei este Gabriel Ivul, român din Caransebeș, care prin opera și viața sa exprimă atitudinea favorabilă a unor pături nobiliare românești față de iezuitism, față de angajarea în această mișcare ce-și începuse ofensiva în Banat încă din secolul al XVI-lea³. Gabriel Ivul este un trimis al mediului bănățean ce se va încadra în propaganda Contrareformei, aducând însă însemnate servicii culturale. Făcea parte dintr-o familie de nobili români, membri în consiliul orășenesc al Caransebeșului⁴; născut la 15 martie 1619 la Caransebeș, a fost admis la 21 oct. 1637 în ordinul iezuit⁵. Ivul și-a luat doctoratul la Viena și Cașovia, apoi a predat 3 ani matematica, 6 ani filozofia și 20 de ani teologia în calitate de profesor „ordinarius“ în universitățile din Cașovia și Viena, după care funcționează timp de 12 ani ca „studiorum praefectus“ (îndrumător științific),

¹ Pesty, F., *A szörényi bánóság és Szörény vármegye története*, vol. I, Budapesta, 1877, p. 229.

² Cotoșman, Gh., *Școala gramaticască din Caransebeș*, în *MitrBan* anul XI, 1961, nr. 7—12, p. 39.

³ Veress, E., *Erdélyi jezsuiták levelezése és iratai a Báthoryak korból*, vol. I, Budapesta, 1911, p. 189.

⁴ Pesty, Fr., *op. cit.*, p. 253; din listele de senatori ai Caransebeșului face parte și un anume Ivuly Miklos ca notarius în consiliul Caransebeșului între 1641—1644. De altfel și astăzi în satele din jurul Caransebeșului se întâlnește numele de Ivul.

⁵ Veress, A., *Bibliografia româno-maghiară*, vol. I, București, 1931, p. 91.

fiind remarcat pentru cultura sa chiar și de principele Rákoczi II⁶; se stinge din viață în 1678, la Cașovia.

Studiile i-au permis să dobândească o vastă cultură, iar în ceea ce privește preocupările sale, pe lângă cele pur teologice, întâlnim cele de logică și filozofie. El completează astfel lista primilor reprezentanți ai culturii umaniste bănățene fiind o personalitate a unei etape mature, având în vedere că înaintașii săi din Banat: Ștefan Herce, Moise Peștișel, Ștefan și Franciscus Fogarași, Gheorghe Buitul s-au manifestat mai ales în domeniul traducerilor în limba română pentru uzul didactico-teologic al școlilor românești de religie catolică sau calvină din Banat. Prin operele sale, dar mai ales prin *Propositiones ex universa logica*, el devine unul dintre propagatorii logicii aristoteliene în forma ei neoscolastică, al aristotelismului în viziunea iezuită, al reanalizării compatibilității dintre Aristotel și dogma religioasă infirmate cu puțin înainte de umanismul renascentist italian⁷.

Preocupările sale filozofice sînt confirmate și de alte opere ca: *Philosophia Novella* (Cașovia 1661 și Zagreb 1663)⁸, *Philosophia* (Viena 1655), iar un alt grup de lucrări, deși cu conținut teologic, sînt pătrunse de același spirit de dispută raționalist, de acel „cogito” realizat prin acele „controversiarum fidei”: *Theses et Antitheses Catholicorum et A Catholicorum* (Cașovia 1667), *Historica Relatio Colloqui Cassoviensis. De Iudica Controversiarum Fidei*⁹ (f. 1. 1666) și *Lapis Lydius seu praecipuae Fidei Controversiarum*¹⁰ (f. 1., f.a.). Ivul dă dovadă și de preocupări literare, el redactînd o antologie de poezii a 27 de retori ce apare la Viena în 1655 sub titlul: *Poesis Lyrica*¹¹, altă operă necunoscută pînă acum care completează însă bibliografia operelor lui G. Ivul este manuscrisul *Tractatus De Virtutibus Oficis, Fidi, Spe et Charitate*, și partea a II-a, *De paenitentia*¹², unde este coautor împreună cu Stanislas Gosecki, un alt iezuit. Manuscrisul s-a păstrat, și ni s-a transmis prin copia lui Andreas Szentgyörgyi de asemenea membru al ordinului iezuit, și a fost probabil folosit pentru uzul curent al școlilor confesionale.

⁶ Katona, Șt., *Historia critica regni Hungariae*, vol. XXXVI, Budapesta, 1814 p. 333. Cf. și Szinnyei, I., *Magyar írók élete és munkái*, vol. V, Budapesta, 1897, p. 232; Drăganu, N., *Mihail Halici. Contribuție la istoria culturii a sec. XVII*, în *Dacoromania*, vol. IV/1, 1927, p. 120.

⁷ Dumitriu, A., *Istoria logicii*, București, 1969, p. 874, cf. și *Istoria filozofiei românești*, vol. I, București, 1971, p. 104.

⁸ Veress, A., *Bibliografia...*, p. 97, arată că singurul interes care îl reprezintă această carte, este că ea a fost susținută ca teză de doctorat în fața lui G. Ivul, ca președinte al comisiei de examinare.

⁹ Szabó, K., *A régi magyar könyvtár*, vol. II, Budapesta, 1885, p. 326: această carte s-a tipărit la Cluj în 1679.

¹⁰ Cf. Sommervogel, C., *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, vol. IV, Bruxelles, 1823, col. 696: această lucrare ar putea fi o reeditare de către G. Ivul a cărții cu același nume a unui iezuit englez I. I. Goodwin (1601–1667).

¹¹ *Ibidem*.

¹² Păstrat la Biblioteca Acad. R. S. România, Filiala Cluj, Mss. cat. 457 a–b.

Lucrări cu aceeași tematică sînt frecvent prezente în Transilvania secolelor XVII—XVIII:

Antalfi Stephanus, *I Tractatus ad secundum secundae Divi Thomae de virtutibus theologicis, Fide, Spe et Charitate II Tractatus de poenitentia* (f. l. 1698);

Ambrus Jucundianus, *Tractatus theologicus de virtutibus* (Sibiu 1727); Lengyel Károly, *Tractatus theologicus de virtutibus, Fide, Spe et Charitate* (Cluj, 1734);

Solomon Simeon, *Tractatus in librum tertium sententiarum de Virtutibus Theologicis: Fide, Spe et Charitate* (Cluj, 1772).

Manuscrisul întocmit la 1663 cuprinde 177 p., format $20 \times 15 \frac{1}{2}$ cm, scriere cursivă umanistă, fără a se indica locul conceperii. Structura manuscrisului se prezintă în 2 părți mari, cele amintite mai sus, fiecare împărțită în capitole tematice numite „Disputationes“, subîmpărțite la rîndul lor pe probleme referitoare la capitolul respectiv numite „Quaestiones“, în continuare ele discutîndu-se prin „Diciones“, enunțuri axiomatice, care apoi sînt comentate. Tot în structura manuscrisului intră și cele 606 de versete sau alineate.

- *Foaia de titlu* De virtutibus Theologicis et Poenitentia
Dictata a R.R.P.P. Stanislas Gosecki et
Gabriele Ivul Societatis Jesu 1663
Excepit Andreas Szentgeorgyi S.I.
- f. 1 — Tractatus
De Virtutibus Officis, Fide, Spe et Charitate
- f. 1 — 25 Disputatio 1
De absoluto forte et resolutione fidei
- f. 25 — 38 Disputatio 2
Quialis Deor esse Revelatio Dei Exterre, qua regi ad
absolutum forte fidei?
- f. 39 — 48 Disputatio 3
De Qualitate Autoritatis Revelentis?
- f. 48 — 50 Disputatio 4
De absoluto materiali Fidei
- f. 50 — 67 Disputatio 5
De pedregniscitis ad actum Fidei
- f. 67 — 77 Disputatio VI
De actu Fidei
- f. 77 — 85 Disputatio VII
De superrealitate Fidei
- f. 85 — 92 Disputatio VIII
De necessitate et habitu Fidei
- f. 92 — 93 Disputatio IX
fără titlu — începe cu un rezumat scurt a problemelor
tratate anterior, iar mai departe dezbate problema spe-
ranței
- f. 94 — 96 file nescrise

- f. 97 In nomine Jesu
Tertiae Partis Theologia
Scholastica pars ultima
De poenitentia
- f. 97 — 110 Disputatio 1
fără titlu — tratează despre penitență ca virtute
- f. 111 — 126 Disputatio 2
De actibus Poenitentia
- f. 126 — 142 Disputatio 3
De effectibus Poenitentia
- f. 142 — 177 Disputatio 4
De sacramento Poenitentia

Din datele menționate la sfârșitul unora dintre capitole se poate deduce că cele două părți nu au fost scrise succesiv, ci simultan, probabil că fiecare dintre autori au lucrat la oște o parte a lucrării în același timp.

Deși este doar o simplă lucrare dogmatică, totuși manuscrisul prezentat are o semnificație aparte, completând datele cunoscute despre Gabriel Ivul, varietatea problemelor teologice care l-au preocupat, cu atât mai mult cu cât această lucrare este nesemnălată pînă acum de antologiile ieziute sau de diferiți istorici de specialitate. Această lucrare confirmă ca și celelalte locul important pe care l-a avut acest emisar al românilor din Banat în mișcarea Contrareformeii secolului al XVII-lea.

DORU RADOSAV

UN TRAITÉ INCONNU DE GABRIEL IVUL

(Résumé)

Répresentant de l'intelligence roumaine du Banat du XVII-e siècle, issu du milieu nobiliaire, Gavril Ivul a rendu, par son oeuvre, des importantes services aux jésuites auxquels il appartenait.

Le traité „De virtutibus Theologicis et Poenitentiae”, conçu avec Stanislas Gosecki en 1663, confirme une fois de plus son apport à la théologie, très étroitement lié — par d'autres des ses oeuvres — à la philosophie néoaristotélienne. Le traité, non signalé jusqu'à présent, peut-être encadré dans une thématique répandue par d'autres nombreux ouvrages parus en Transylvanie aux XVII-e et XVIII-e siècle.